

ภาคผนวก

ภาคผนวก

จากการศึกษาขนนิราศสุนทรภู่ทั้ง 9 เรื่อง ได้รวบรวมโวหาร
ภาพพจน์แบบต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. อุปมา (simile)1.1 นิราศเมืองแกลง

- ร่างกายหรืออวัยวะต่าง ๆ

ถึงหน้านางวางเวงฤทัยวับ	เห็นแต่หน้าชวานาอยู่อาศัย
นางชวานาก็ไม่ว่าจะชื่นใจ	คราบซีไคลคร่ำคร่าคังทาศราม
	(หน้า 83)

- ไซ้ธรรมชาติ

ไอ้คูเดือนเหมือนดวงสุดาแม่	กระต่ายแลเหมือนฉันทคิดพิสมัย
เห็นแสงจันทร์อันกระจ่างคอยสร้างใจ	เดือนครรโลลดับตาแล้วอาวรณ์
	(หน้า 82)

ไปตามช่องลงออกไปนอกรั้ว	เห็นเมฆมัวลมแดงตั้งแสงเส้น
ลี้กประเดี้ยวเหลียวดูลำพูเอน	ยอดระเนนนานน้ำอยู่รำไร
	(หน้า 88)

พี่เลี้ยงแลดูกระแสด้ายสมุทร	ละลิวสุดสายตาเห็นฟ้าขาว
เป็นพองพุงรุ่งเรืองอยู่รางราง	กระเด็นพร่างพรายพร <u>าวราวกับพลอย</u>
	(หน้า 89)

คูกรวทรายพรายงามเหมือนเงินราง หยาคน้ำค้างซึ่งหลุมที่ขุมควาย
 คูลีซาวราวกับน้ำตาลโตนด ที่หว่างโขดขอบผาศีลาหลาย
 (หน้า 91)

พอรุ่งแสงสุริยาลีลาลาคี ลงเลียบหาดทวนคะนึ่งถึงสมร
 เห็นกรวทรายชายทะเลชโลทร ละเอียคองคั่งละอองสำลี้ตี
 (หน้า 91)

น้ำก้นองอยู่ในทองชลาลินธุ์ จะกอบกินเค็มขมไม่สนหวัง
เหมือนไรคูอยู่ข้างกำแพงวัง จะเกี่ยวมั่งก็จะเขียนเอาเจียนตาย
 (หน้า 95)

ถึงพงคอคอเขาเป็นโขดเขิน ตองขึ้นเนินภูผาป่าระหง
 ส่งกระหังหลังโคกเป็นโตรกตรง เมื่อจะลงก็ตองวิ่งเหมือนลิงโลน
 (หน้า 96)

เตยวางย่ายทรายฝุ่นขุ่นยุบ ยิ่งเหยียบพุนขาแข็งให้แข็งขิง
 ยิ่งจวนเย็นเส้นสายให้ตายตั้ง ดูเหมือนหนึ่งเหยียบโคลนให้ออนเอน
 (หน้า 99)

ตะลิ่งแลแผลวนลูกจระเข้ โดยคะเนมากมายทั้งชายขวา
 สักสองร้อยลอยใจกินลูกปลา เห็นแต่ตากับจุมูกเหมือนตุ๊กแก
 (หน้า 85)

ลำพูรายพรายพรอยหึ่งหอยจับ สว่างแวบแหววามอร่ามเหลือง
เสมอเม็ดเพชรรัตนจำรัสเรือง คอยประเทืองทุกซัดหน้าชม
 (หน้า 87)

เห็นลึงค่างบางชะนิวะหวัดโหวย กระหิมโหยห้อยไฉนมาใจหาย
 เสียงฝัวฝัวคว่ำเมียเทียบโยนกาย เห็นคนอายแอบอิงกับกิ่งยาง
 โอชะนิเวทนาเทียบหาคว่ำ เหมือนตัวพี่จกน้องให้หมองหมาง
 ชะนิเพรียกเรียกชายอยู่ปลายยาง พี่เรียกนางนุชน้องอยู่ในใจ
 (หน้า 98)

ไม่หยุดยั้งตั้งหน้าเข้าปากว่าง ไปตามทางโชคเขินเนินถนน
 สดับเสียงลึงค่างครางคำรน เหมือนคนกรนโครกครอกทำกลอกตา
 (หน้า 102)

ครั้นยามเย็นเห็นเหมือนหนึ่งเมฆพลุ่ง เป็นควันพุ่งราวกับไฟไกลหนักหนา
 แล้วถอยลงโพล่งขึ้นไม้ขาดตา ถามผู้เฒ่าเขาว่าปละมันพ่นพอง
 (หน้า 104)

จกจกหัวนั้นแว้วแว้วแจ้วเสียง เหมือนสำเนียงวนิดาน้ำตาไหล
 ทนาวนาค้างพร่างพรอมพนมไพร โอ้เจียนใจพี่จะขาดอนาถนัก
 (หน้า 106)

เห็นพฤษชาไม้มะคามะชามขอย หึ่งไทรย้อยยอดโยนโตนตะโขง
เหมือนไม้ค้ำจัดวางข้างพระโรง เป็นทุ่มโทรงสาขานาเสียดาย
 (หน้า 94)

ยามพระพายชายเขยร่ำเพยพา หอมบุปผารื่นรื่นขึ้นอารมณ์
เหมือนกลิ่นปรางนางปณสฺคนธรีน คิดถึงคืนเคียงน้องประคองสัมพันธ์
 (หน้า 97)

พฤษภาเบียดเสียดสี่ตั้งปีแก้ว   วิเวกแว่วหว่างลำเนาภูเขาเขิน
 สดับฟังวังเวง เป็นเพลงเพลิน   ตองรีบเดินโดยความควยจวนเย็น
 (หน้า 98)

1.2 นิราศพระบาท

- ร่างกายหรืออวัยวะต่าง ๆ

ช่างที่มั่งก็รับสั่งให้รีบใส่   จนเหงื่อไหลหน้าแดงตั้งแสงเสน
 ถึงสระยอรรอช่างเสวยเพล   จนกองเกศเดินทางมาตามหัน
 (หน้า 131)

- ธรรมชาติ

พี่เวียนเดือนเหมือนอย่างน้ำค้างข้อย   ใหลชุ่มช้อยชื่นซ้อเช่นกอเกา
 โอ้รักคนหรือมาตองกับสองเรา   จึ่งใจเจ้าโกรธไปไม่ได้นาน
 (หน้า 118)

เห็นจันทน์สุกลูกเหลืองคลบลิ้น   แมงภูบินร่อนร้องประคองหาง
 พฤษภาพองตองนามกานดาดวง   พี่ยลพวงผลจันทน์ให้หวนใจ
 แมงภูเซยเหมือนที่เคยประคองซิด   นิ่งพินิจนี้กันน้ำตาไหล
 เห็นรักรวงผลผลัดสลัดใบ   เหมือนรักใจขวัญเมืองที่เคื่องเรา
 (หน้า 117)

ไม้แก้วกางกิ่งพืงกับกิ่งเกด
น้ำคาคลอหอกเห็นนกเรียง

ฝูงโนเรศขันขานประสานเสียง
เหมือน เรียมเคียงร่วมคูเมื่ออยู่เรือน
(หน้า 140)

- สถานที่

สังเวชวัดธารมาทืออาศัย
เหมือนทุกขพิ้งจะมีจินดาครอง

ถึงสร้างใหม่ช้อย่างธาระมาหมอง
มงกุฎทองสร้อยสะอิ่งมาใส่กาย
(หน้า 122)

หิ้งวังหลวงวังหลังก็รั้งรก
คูปราสาทราชวังเป็นรังกา

เห็นนกหกช่อแซนพศุษา
คังป่าช่าพงชฎุสงัดคน
(หน้า 122)

อนิจจาธานินสันษัตริย์
แมกรุงยังพรั่งพร้อมประชาชน

เหงาสงัดเจียบไปคังไพรสณฑ์
จะสับสนแซ่เสียงหึงเวียงวัง
(หน้า 122)

พอเลี้ยงวแหลมถึงท่าศาลาเกวียน
พิ้งคทาหาเกวียนสองข้างทาง

คลังเตียนแลคังคนฉาง
หมายจะจ้างบรรทุกไปหาเรือ
(หน้า 124)

อันริมรอบขอบหนองทั้งสองข้าง
โอนน้ำใจในอุราทหารกรรม

รอยตีนข้างคังลุ่มหลุมลุ่ม
เหมือนน้ำคำอยู่ในหนองเป็นพองคราม
(หน้า 129)

บันไดนาคนาคในบันไดนั้น   ดูผกผันเพียงจะเลื้อยออกโลดเล่น
 ขยำเขี้ยวขบปากเหมือนนาคเป็น   ตาเขม้มองมุ้งสะคุ้งกาย
 (หน้า 133)

ขึ้นบันไดจะขึ้นไปมณฑปนั้น   สิ่งโตคั่นสองตัวกระหนาบข้าง
 ดูผาดเผ่นเหมือนจะเต็นไปตามทาง   พืชหมกลางขึ้นบนบันไดหลั่น
 (หน้า 134)

ถึงคูหาชื่อชาละวันถ้ำ   วิไลล้ำไปทุกเหลี่ยมภูเขาหลวง
 ศิลาแลแหววาวดังดาวดวง   เป็นเมฆม่วงมรกตหับทิมแดง
 (หน้า 141)

- นามธรรม

ขอใจนุชที่สิ้นสุจริตรัก   ให้แนมหนักเหมือนพุทธรูปเลขาขำ
 ถึงแสนคนจะม่าวอนชะอ้อนนำ   สักแสนคำอย่าให้เคลื่อนจงเหมือนใจ
 (หน้า 117)

1.3 นิราศภูเขาทอง

- ธรรมชาติ

ไม่เห็นคลองคองค้ำอยู่กลางทุ่ง   พอหยุดยงอุซุ่มมารุมกัด
 เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกายเหมือนทรายซัด   ต้องนั่งบัคเเปะไปมิไถนอน
 (หน้า 157)

สายตั้งแกมแซมสลับทันดับเต่า   เป็นเหล่าเหล่าแลรายหิ้งข้ายชวา
 กระจับจอกจอกบัวบนผกา   คางคาดูชาวตั้งควาพราย
 (หน้า 157)

- นามธรรม

ใจวันรกลีบหอกกุลีแหลม   คึงขวากแหม่เสียมแซกแตกไสว
 ไครทำชู้คูทานครันบรลย์   ก็ต้องไปเป็นคณานาชนพอง
 (หน้า 156)

- วัฒนธรรม

ไซจะมีหิรักรัสมัศรมาด   แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
 ซึ่งครวญคร่ำทำหิรัพิไร   ตามนิลย์กาศย์กลอนแตกอนมา
 เหมือนแม่ครวคัวแกงแพงผัด   สารพัดเพี้ยอุษนังเครื่องมังสา
 อันพริกไทยใบผักชีเหมือนสีกา   ต้องโรยหน้าเสียดักหนอยอร่อยใจ
 (หน้า 161)

1.4 นิราศเมืองเพชร

- ธรรมชาติ

ข้างฝั่งซ้ายชายทะเลเป็นลมคลื่น   นกาทันผืนผืนแดงดั่งแสงเส้น
 แม่น้ำกว้างว่างเว้งเป็นเชิงเลน   ลำพูเอนอ่อนทอทยอดระย้า
 (หน้า 511)

สำนวลรีนคลื่นราบดั่งปราบเรียม   หิ้งน้ำเปี่ยมป่าแสมข้างแควขวา
 ดาวกระจายพรายพรางกลางนภา   แสงลงคาเค็มพราราวกับพลอย
 (หน้า 516)

จะเพลินชมยมนาเวหาทอง   เช่นนั้น้องไหนเลยจะเคยเห็น
 ทะเลโล่งโหว่งว่างน้ำค้างกระเซ็น   คุณาวเด่นดวงสว่างเหมือนอวยางโคม
 (หน้า 516)

ศิริรอบขอบเขื่อนคูเหมือนเมฆ   แลวิเวกวาดหวนยิ่งขวัญหาย
 เห็นทะเลเคหาหนาทาดทราย   คูเรียงรายเรี่ยเรี่ยเตี้ยติดดิน
 (หน้า 527)

เป็นลคหล่นชั้นซ้องมีห้องทับ
กลางคิรินหินหอยยอยระยา
แลสลับเลื่อนคล้ายลายเลขา
ตาดาคาดุดังพุทวง
(หน้า 528)

โอยามยทจากบุรินมาถิ่นเตื่อน
เดือนสว่างต่างไต้เมื่อไสยา
ไม่มีเรือนแรมอยู่ในคุดา
แผ่นศิลาต่างผูกกระดุกเย็น
(หน้า 529)

เสียงกรอดเกรียดเขียดกบเข้าขบเขี้ยว เหมือนกับกร็ยกรอดกริดะหวัดเสียง
หิ้งหิ้งแรมแม่มายลงในเรียง แซ่สำเนียงหนาวในใจรำจวน
เหมือนคนศรีป้าประสาซาก ทั้งสองพากฟังให้อาลัยหวน
ดั่งขัซฆานหวานเสียงสำเนียงนวล เมื่อโอดครวญคราวฟังให้วังเวง
(หน้า 510)

เวลาเย็นเห็นนกวิหคบิน ไปหากินแล้วก็พากันมารัง
บ้างเคียงคูซูดเสียงซ้อแซ่ โอดแลแล้วก็ให้อาลัยหลัง
แม่มร่วมเรือนเหมือนนกที่กรัง จะได้นั่งแนบข้างเหมือนอย่างนก
นักระไรไม่มีเท่าก็คอย โอบอุณอ่อนนิกน่าน้ำตาตก
ต้องลมว่าวหนาวหนึ่งเหมือนคั้งคก จะได้กอดใครก็ไม่
(หน้า 515)

หึ่งหอยงับบัววามอรามเหลือง ดูรุงเรื่องรายจาร์สประภัสสร
เหมือนแหวนก้อยพลอยพรายเมื่อกราบกร ยังอ่าวรณแหวนประดับด้วยลัษตา
(หน้า 516)

เสียงชนะที่เหล่าชายี่สาน วิเวกวานหว่าหว่าหว่าหว่า
 หวีหวีไหวไวยิ่งยิ่งโดย ชะนีโหยหาผู้ไม่รู้วาย
เหมือนวิทกอน้องที่ครองศรีก เหลือรำลึกอาลัยมีใครทวาย
 จะเรียกบางอย่างชนะก็มีอาย ต้องเรียกสายสว่าหใจรำจวน
 (หน้า 517)

ตะบุนตนผลหลยย่อยระยา คายคาค้างหนึ่งผูกด้วยลูกตุ้ม
 เป็นคราบน้ำคร่ำคร่าแตกตารุม ตุกระปุมกระปิมคุมคิมเต็ม
 ลำพูรายชายตลิ่งคูกิ่งคอม มีชวากกลมแหลมรายคั้งปลายเข็ม
 (หน้า 513)

- สถานที่

โอ้เทียนเอ๋ยเคยแจ่งแสงสว่าง มาหมองหมางมีคิมิตตะขวิดตะเขวียน
เหมือนมีคในใจจนต้องวนเวียน ไม่ส่องเทียนไฟสว่างหนทางเลย
 (หน้า 509)

ถึงคลองขวางบางระแฉะแฉะข้างขวา ใครทนมมาแฉะแฉะกันแต่หลัง
 ทุกวันนี้วิคกเพียงอกพั้ง แฉะใหม่้งแล้วก็เห็นจะเป็นการ
 (หน้า 509)

1.5 นิราศวัดเจ้าฟ้า

- ร่างกายและอวัยวะ

อสุภธรรมทรรมฐานประหารเหตุ หวนสังเวชว่าชีวังจะสังขาร์
 อันอันทรีย์วินคือนัดดา ฟ้าช้านี้แลเหมือนกับเรือนตาย
 กลับหายกลัวมัวเมาไม่เข้าบ้าน พระนิพพานเพิ่มพูนเพียงสูญหาย
 อันรูปเหมือนเรือนโรคให้โศกสบาย แล้วต่างตายตามกันไปมันลง
 (หน้า 172)

แต่หนักล้นนั้นว่าจะหาสาว   ที่เลียบยาวงังงังเหมือนโก่งกระสุน
 ทั้งเนื้อหอมกลมเกลี้ยงเพียงพิณ   กอดให้อุ่นอ่อนกว่าไม้น่าฟัง
 (หน้า 179)

ทั้งฟ้าร้องก้องก็กึกพิลิกลั่น   อินทรีย์สิ้นขับพุดเหมือนทพหลัง
 สติสิ้นวิญญาต์ละลาละล้ง   สู่วังค์วับเหมือนหลับใไป
 (หน้า 188)

- ธรรมชาติ

ประกายพรึกตึกเค้นขึ้นเห็นดวง   ดั่งโคมช่วงโชติกว่าบรรดาดาว
 (หน้า 181)

เย็นระเรื่อเยื้อยนำด้วยน้ำค้าง   ลงพร่างพร่างพรายพร้อยย่อยยมิหมยมิ
 ยิ่งพันเพื่อนเหมือนสมรمانอนริม   ให้เหงาหงิมวังเงียบเชียบสำเนียง
 (หน้า 186)

กระจบบันบับหมื่นตื้นตื้นดาษ   เหมือนตลาดเหลือหูเพราะผู้หญิง
เหมือนโกธรซึ้งหึงหวงด้วยช่วงชิง   ชุ่มจริงจริงจิกโจกกระโดดโจน
 (หน้า 181)

บ้างคาบแฉมแฉมรังเหมือนดั่งสาม   สอดข้านาญเหน็บสอยเหมือนสร้อยสน
 จิกสะบักจัดแจ่งสอดแข่งชน   เปรียบเหมือนคนช่างสะตั้งรูตรึงตรอง
 (หน้า 183)

โอ้ววากนกยังมีรังอยู่   ใต้เคียงคู่คำเข้าไม้เส้าหมอง
 แฉนร่วมเรือนเหมือนหนึ่งนกกบระคอง   แต่สักห้องหนึ่งก็เห็นจะเฝ้าใจ
 (หน้า 183)

ถึงย่านขวางบางทะเลแยงเป็นแขวงทุ่ง ดูเว้งวุ่นหว่างสะแวกลวนแผกเผื่อ
เห็นไรไรไมพุ่มครุ่มครือ เหมือนรูปเสื่อสิ่งโครูปโคควาย
(หน้า 171)

เขาร่มพระมหาโพธิ์บนโชคดีน ะรื้นกลิ้งกลางคีนค้อยชื่นใจ
เหมือนกลิ้งกลิ้งจันทน์เจือในเนื้อหอม แบนถนอมสนิหจิตพิสมัย
เสมอมหอมออนอุณละมุนละไม มาจำไถลกลอยสว่าทอนาถนอน
(หน้า 186)

- สถานที่

ถึงปากเกร็ดเครีดเคระมาเรรอน เหี่ยวสัจจรตามระดอ เหมือนจอกแทน
มาถึงเกร็ดเขตมอญสลอนแล ถูกอนแอมอุมจุงพะจุงพะวัง
(หน้า 169)

- นามธรรม

เคยชมขึ้นรื้นรสแบ่งสดสะอาด จะชมหาดเห็นแต่จอกกักดอกแซม
โอใจจิตมืดเหมือนเมื่อเดือนแรม ไม่เยื้อนแย้มกลีบกลิ้งให้คืนโดย
(หน้า 166)

โอคิดไปใจหายเสียตายรัก เหมือนเกรียกจักแจกชีกกระฝักผม
จึงเจ็บอกฟกซ้าระกำตรม เพราะล้นลมจลลวงจะช่วงงู้
(หน้า 167)

- วัฒนธรรม

ถึงบางพลูพลูใบใส่ตะบะ ถวายพระเพราะกำพร้า নিজจาเอ๋ย
แมนมีใครใจบุญที่คุ้นเคย จะไค้ชยพลูจิบหมากตบเจียน
นี่จนใจไค้แต่ลมมาชมเลน เปรียบเหมือน เช่นจากฉายพอห้ายเหียน
(หน้า 167)

ถึงบ้านลาวเห็นแต่ลาวพวกชาวบ้าน ล้วนหูยานอย่างบางเหมือนหว่งหวาย
ไม่เหมือนลาวชาวกรุงหึ่งหลาย ล้วนกริครายหยิบหยงทรงสำอาง
(หน้า 170)

พอฟ้าคล้ำคำพลบเสียงกบเขียด ร้องกริดกรียดกรียวแช่ดังแดรสังข์
เหมือนเสียงฆ้องกลองโหมประโคมวัง ไม่เห็นฝั่งหันเพื่อนควยเดือนแรม
(หน้า 171)

โอวันรินกลิ่นพิศุลมาฉุนขึ้น หอมแก้วรินเรณูไม่รู้หาย
หอมจำปาหน้าโบสถ์สำโรชราย ดอกกระเจาบแจ่มกลีบตั้งจิบเจียน
(หน้า 179)

พอรุ่งแรกเปลกกลิ่นระรินริน โอหอมขึ้นช่อมะกอกดอกโสน
เหมือนอบน้ำรำผาประสาไซ สะอื้นโออาร์มระทมทวิ
(หน้า 181)

เที่ยวเลียบชมลมเย็นเห็นนกยูง เป็นฝูงฝูงพ่อนทางที่กลางทราย
ทำกริที่ปีกหลีกเลี้ยงเข้าเคียงคู คอยแฝงคตังระบำรำถวาย
กระหวัดวาดยาดรเอื้องซ่าเลื่องกราย เหมือนละม้ายหม่อมละครเมื่อพอนรำ
(หน้า 183)

1.6 นिरาศิเหนา

- ธรรมชาติ

ครั้นแลดูสุริย์แสงก็แดงตั้ง   หนึ่งน้ำครึ่งคล้ายฟ้าภาลัย
เหมือนครั้งนี้พม่าโศกแสนทเวซ   ชลเนตรแดงเดือดตั้งเลือดไหล
 (หน้า 204)

นอนเกิดหนายาหทัยจะกล่อม   งามละม่อมมิ่งขวัญอย่าหวั่นไหว
 คิริรอบขอบเคียง เหมือนเวียงชัย   อยุรมไม เหมือนปราสาทราชวัง
 (หน้า 204)

หนาวน้ำค้างกลางคืนสะอื้นอ่อน   จะกางกรกอดน้องประคองขวัญ
 เอาดวงการาระยับกับพระจันทร์   ค้างซ่อนชั้นชวาลาระยับอ้อย
 (หน้า 205)

จักจั่นหวั่นแว่วแจ้วแจ้วเสียง   ค้างสำเนียงขับครวญทวนละห้อย
 พระพายเอ๋ยเซยมาตองพระนงนอย   เหมือนนางคอยหมอบกราบอยู่งา นพัด
 (หน้า 205)

ฝูงมฤคคึกเถื่อนเที่ยวเกลื่อนกล่ม   เป็นคูคุ้มเคียงนางไม่ห่างเห็น
 เห็นกว้างทองย่องเยื้องชำเลื่องเดิน   เหมือนน้องเฝ้าอุทยานผ้าประหม่าเมือง
 (หน้า 203)

ชะนีน้อยห้อยไม้เรไรร้อง   เสียงแซ่ซ้องเริ่มร่ำเรียกสัวโหวย
เหมือนนอกพิทวิลให้คืนโดย   ละห้อยโหยหนางมากกลางไพร
 (หน้า 204)

เคยสำเนียงเสียงนางสุรางค์เห่ มาฟังเรไรแซ่เหมือนแดรสังข์
 เคยมีวิสูตรรุกข์บนบัลลังก์ มากำบังใบไม้ใบไพรวัน
 (หน้า 205)

โอวันรินกลิ่นบุหงาสะหามณี เหมือนกลิ่นจันทร์เจื่อนวลให้หวานโหย
 หอมยี่หุบสุกรมดอกยมิโดย พระพายโศย เจือชื่นยี่นตะลิ่ง
 (หน้า 198)

- นามธรรม

ประหลาดนักรักเคยมาเลยลับ เหมือนเพลิงดับเต็ดเที่ยวไปเจียวหนอ
 ชลนัยน์ไหลหลังลงคลั่งคลอ ยิ่ง เย็นยอเสียวทรงให้รวงไทร
 (หน้า 204)

- วัฒนธรรม

โกฐกระวานกานพลูคูระบัด กำจายกำจัดสารพันคันคันหยง
 หอมระรื่นชื่นใจที่ในดง พฤษชาติทรงเสาวคนธ์ดั่งปนปรุง
 (หน้า 201)

นกระตัวคลัวเคลียตัวเมียบอน เหมือนขวัญอ่อนแอบประทับพิริบขวัญ
 บอนสลภาพชื่นทุกคืนวัน มาจากก้นกรรมเอ๋ยไม่เคยเป็น
 (หน้า 202)

1.7 โคลงนิราศสุพรรณ

- ธรรมชาติ

257

๑ กิ่งขวางบางแวกต้น พันทราย

กรวดกระจางพร่างพรายลาย เลื่อมพร้อย

เหมือนเม็จเพชรทราย แร่มอร่าม งามเออย

จนว่าแวงแก้วก้อย นพแก้วาวแหวน

(หน้า 298)

280

๑ ภงดอบอแร่น้ำ คำนิล

เหมือนหมึกปีกปะดิน เด็กคุย

ปะแดแรปรอทกิน แคนเทา เจ้าเออย

เนื้อมั่งยังขยี้หยี้ ยกไว้ไปแสวง

(หน้า 307)

42

๑ จันตผลทามให้ หวนหอม

แมลงภู่วีรตอม ไตเคล้า

เพียงพิศุดสนอม เสนแจม จรรเออย

พร่องชื่อหรือเลี้ยวเศรา โศกร่างทางจรร

(หน้า 226)

51

๑ นกกทงฝูงใหญ่กลม กลางหนอง

ลอยเลื่อนเคลื่อนคลอประคอง คู่เคล้า

คิดเช่นเลนลำคลอง คลอนุช นอยเออย

สอนวายฝ้ายพี่เฝ้า มีกนองคลองใจ

(หน้า 229)

234

๑ ลำภูคู้หึ่งหอย	พรอดทพราย
<u>เหมือน</u> เมตเพชรรัทราย	รอบกอย
วั่ววั่วจับเนตรสาย	สว่าดิสบ เนตรเอย
วั่ว <u>เซ่น</u> เห็นหึ่งหอย	หับหม่าน นานแทน
	(หน้า 228)

178

๑ บางกระพุงคูงน้ำเปลี่ยว เหลียวแล	
บนบกนกช่อแซ	แซ่ชอง
เทนนกกดคู้เต	คานลกุก นึกเอย
<u>เหมือน</u> นอยคู้เคียงนอง	แนบเนื้อ เหลือสนอม
	(หน้า 273)

281

๑ คัดทางหว่างตนโตนค โขคสูง	
เนื้อแยกแตกคู้ฝูง	ฝูงฝูง
แฝงคู้หมนกยูง	ยอบยอง มองเอย
พรายพราง <u>อย่าง</u> ศรีรุ่ง	อรามเพี้ยนเขียนชน
	(หน้า 307)

361

๑ เดินทางหว่างไม้ซัด ลัคเจเสียง	
ลมตกนกสนั่นเสียง	แซ่รอง
รายไม้ไคมองเมียง	<u>เหมือน</u> จัก ทักเอย
เพรียกพลอดจอดเสียงชอง	แซ่จ้อช่อแซ
	(หน้า 332)

214
๑ รื่นรื่นชื่นชื่นน้ำ

หวนจิตคิดเคยสนอม	อบหอม
เงอจรรกลั่นกลั่นรอม	แนบนอง
เคยชื่นรื่นรสคอง	รวยรื่น ชื่นเออ
	ตกไรไกลสมร
	(หน้า 284)

283
๑ ค่อมคูหม่อมร่าย

เยียงยงนางรบำทำ	รายรำ
เคยคูคูเคยงรบำ	ทาดะมาย
เทนเตผุงbungกลาย	รเบงกลับ ลับเออ
	นุษพององงาม
	(หน้า 308)

346
๑ ชื่นเนนเคบไกลชิต

หอมรื่นชื่นนาสา	กฤษณา
สมมุดตจตั้งทา	สูดขำ
ใครไม่ได้ไหนำ	แป้งกแจะ และเออ
	กุหลาบกุหลอยน้อยใจ
	(หน้า 327)

1.8 รำพันพิลาป

- ธรรมชาติ

ออกสิกซึ่งถึงที่ชื่อสะคือสมุทร	เห็นน้ำสูดสูงพุมตั้งภูมผา
คูหลุงหลุงรุงหวางคงคา	สูคนาวาเวียนวนไมพนไป
	(หน้า 423)

แนบพรายน้ำท่าฤทธิมีศรีรูป	สว่างวูบวงแดงตั้งแสงกระสือ
คองสูมไฟใส่ประโคมิให้ไหมฮือ	พัคกระพือเผาหนั่งแกร่งควาน
	(หน้า 423)

แล้วจะใช้ใบปากออกจากฝั่ง
เกิดในน้ำดำน้ำคังศิลา

ไปชมละเมาะเกาะวังกล้วยงา
เหมือนรูกขาขึ้นสร้างหว่างคีริน
(หน้า 425)

ชมพูแลแต่ละต้นมีผลลูก
ทรงบาดาลบานดอกโรบออกทัน

คังผูกพวงระย้านักนำฉันทัน
เก็บทุกวันเข้าเย็นไม่ว่าย
(หน้า 413)

- นามกรรม

แต่ปิวอกออกชาตราชกิจ

บรรชิตพิศวาสพระศาสนา

เหมือนลอยลงทองชะเลอยู่เอกา เห็นแต่ฟ้าฟ้าที่เปลี่ยนสุดเหลือวแล
(หน้า 394)

ไปราชพริมีเทพาลจันทพระ
ไปขึ้นเขาเลากที่ตกอกระบม

เหมือนไปปะประเพ็ดเหลือเช็ดชม
ทุกขระมแทบจะตายเสียหลายคราว
(หน้า 394)

ถึงคราวคลายปลายออยบุญน้อยแล้ว ไม่ผองแนวพักตราวาสนาหนอ
นับปีเดือนเหมือนจะหักหักหลักต่อ

แต่รุ่งรอรอนนกระวนกระวาย
(หน้า 398)

โอชาตินี้มีกรรมเหลือลำบาก
โอกรรมที่จจะจากฝากน้ำตา

เหมือนนกพราภพลัดรังไรฝั่งผา
ไวคอยลาเหล่านักเลงฟังเพลงยาว
(หน้า 413)

น้ำกุดล าบอ าบอุระแสนสบาย   ถึง เคะระหรัยหายหอมให้ครอมทรวง
เหมือนแสนโงโงเสียแรงแดงหนังสือ   จนมีชื่อลือเลื่องทั้ง เมืองหลวง
 มามืดเหมือนเคื่อนแรมไม้แจ่มดวง   ตองเหงางวงทรวงเศรำเปลี่ยวเปล้าใจ
 (หน้า 414)

เหลืออ ล้ายใจเอะจะเลยล้า   เหลืออ บัพหุคย ากเหมือนปากหอย
 ให้เขินขวยควยวาวาสน นอย   ตองหนางอยนอยหนาระออาย
 (หน้า 419)

- วัฒนธรรม

เหมือนใบศรีมีงานทานสนอม   เจิมแป้งหอมน้ำมันจันทน์ให้ทรรษา
 พอเสร็จการทานเอาลงทิ้งคงคา   ตองลอยมาลอยไปเป็นใบตอง
 (หน้า 419)

1.9 นิราศพระประธม

- ธรรมชาต

พอสิ้นแพแลล่วนสวนสังัด   พยพัดฮือฮือกระพือโหม
 ยังก็ดดาววาววามคังตามโคม   น้ำค้างโชมแสนหนาวให้เปล้าใจ
 (หน้า 440)

ฟ้ากระหิมครึ่มครันไต้ป่วน   เหมือนพิศรวดูคราวหน้าฝนหนาว
 แวมสว่างอย่างแก้วดูแหววาว   เป็นเรื่องราวรามสูรอาตุรทรวง
 (หน้า 459)

โอดูเคื้อนเหมือนไคยลวิมลพัคร์   ไมลีมรักรูปงามทรามสงวน
 กระจ่างแจ่งแสงจันทร์ยังรัญจวน   คะนึ่งหวนึ่งนอนอนก่าล้ง
 (หน้า 466)

บางขุนนนทนต์ล้าภูคู้หึงหอย   เหมือนเพชรพรอยพรอยพรางสว่างไสว
 จังหรีดรองช่องเสียงเรียงเรไร   จะแลไหนเทียบเหงาทุกเหี่ยวเรื้อน
 (หน้า 440)

ยั้งตรอมศรีกตักคิ่นสะอื้นอื้น   จนโกซันเอื้อนเอกวิเวทหวาน
 เหมือนน้มนองร่องเรียกสำเนียงกาน   เจียนจะชานหลงแลชะเง้อคอย
 (หน้า 444)

พวจวนรุ่งผูนงกวิคร์อง   ประสานช่องแข็งเซ่คังเตรสังข์
 กระจแหวหวานชวนเสียงสำเนียงคัง   เหมือนชาววังหวัดเสียงสำเนียงนวล
 (หน้า 445)

กระจทุงทองล่องเลื่อนคูเกลื่อนกลาด   ไมคลาคลาดคลอเคลียเหมือนเมียตัว
 มีตางตางยางกรอกนกดอกบัว   เที้ยวเดินยั่วเย้ายองที่ทองนา
 (หน้า 456)

แต่เบ็ดหงส์ล่งหาดไมคลาคคู   สังกัดคูกังจะพาน้ำตาไหล
 เหมือนเสียหมีเพื่อนไม่เหมือนใจ   คังคินไรเส้เหนียวานาทร
 (หน้า 463)

เอิ้นคูนกกบคู้ครแล้วสุดเศรำ   เหมือนบุตรเราเคียงข้างไม้ทางแห
 หวานสะอื้นฝืนใจอาลัยแล   ได้เห็นแต่ตาบ่นอยละหอยใจ
 (หน้า 465)

ผู้กริมากรายรายเรียงขึ้นเคียงคอย จะคาบสร้อยเสาวคนธว่ายวนเวียน
เหมือนค้ายรักหนักหน่วงไม่ร่วงหล่น ให้เวียนวนหัวจิตตะขวิดตะเขวียน
 (หน้า 484)

อโศทัยไตรตรัสจำรัสแสง กระจ่างแจ่มแจ่มฟ้าพุกกษาสวน
 หอมดอกไม้มหลายพรรณให้รัญจวน เหมือนกลิ่นนวลน้ำกุหลาบซึ่งซาบพรวง
 (หน้า 446)

เห็นไรไรไม่จีวละลิวเมฆ ดั่งฉัตรเจดขึ้นคุ้มพุ่มพุกกษา
 สูงสั้นโคขโสดสุตจิงครุฑา แถมแอบอาศัยสถานทิมานจีว
 (หน้า 481)

- สถานที่

บางออซ่างโอซ่างที่ร้างโขลง มาอยู่โรงรักบ้าน้ำตาไหล
 พักลาดแคล้วแถวตาให้อาลัย เหมือนอกไอยรร้างผูนางพั้ง
 (หน้า 445)

ถึงคลองย้านบ้านบางสุนัขบ้า เหมือนซี้ชานอกเจ้าเจ้าองาย
 เป็นบ้าจิตคิดเค้นด้วยแสนร้าย ใครไกลกรายเกลียดกลัวทุกตัวคน
 (หน้า 452)

เห็นโรงหีบหนีบอ้อยเขาคอยป้อน มีคนต้อนควายตวาดไม่ขาดเสียง
 เห็นน้ำอ้อยย้อยรางที่อ่างเรียง ไอหีศเพียงชลน้าฟ้าจับลัย
 อันล้าอ้อยย้อยยับเหมือนกบอก น้ำอ้อยตกเหมือนน้ำตาที่กว่าขัน
 เขาโหมไฟในโรงโฆมงควัน เหมือนอนอนออกกลุ่มมูระกะ
 (หน้า 448)

- นามธรรม

น้ำค้างย้อยพรอยพรอมเป็นลมว่าว   อนาคตหนาวนิกเคยได้เซย์โอม
 มาลับเหมือนเดือนดับพยับโพยม   ยิ่งทุกข์โศกมนต์ในใจวิญญาณ
 (หน้า 435)

ที่ปลูกรักจักได้ชื่นทุกคืนค่ำ   ก็เสียคำตายผอยกรองกรอยโกรน
 ที่ชื่นเซย์เคยรักเหมือนหลักประโคน   ก็หักโค่นซากสูญประยูรวงศ์
 (หน้า 436)

โอเคราะห์กรรมจำคลาตนิราสร้าง   เพราะขัดขวางความในเหมือนไขว่เงลว
 หึ่งเกลียดคลื่นนิทานพาลาเลว   เหมือนควันเปลวปลิวคองให้หมองมอม
 (หน้า 439)

เสียดายแต่แม่ศรีเจ้าพี่เอ๋ย   จะชวดเซย์ชวดซิดสนิพสนอม
เหมือนดอกไม้ไกลแดนเพราะแดนคอม   ใครแปลงปลอมปลิดสอยมันตอยตาย
 (หน้า 439)

ถึงบ้านใหม่ทองทองริมคลองลัด   ที่หน้าวัดเห็นเขานักเส้าหงส์
 ขอความรักหนักแน่นให้แสนตรง   เหมือนคันธงเท้เหยีย อย่าเอียงเอน
 (หน้า 454)

- วจนธรรม

อรอยนักรักอ่อนปลาซ่อนอย่าง   เปรียบเหมือนนางเนื่อนุ่นหีหุยม
 อยากรู้จักรักใคร่พึงได้ซิม   ชอบแต่จิมปลาร่าจิงพารวย
 (หน้า 450)

พอรุ่งรางวาวเวงเสียงเครื่องครั้น ปักขาคันต่างเรียกกันเพรียกเสียง
 โลกก็ลากาแกแสบสำเนียง สนั่นเพียงพิณพาทย์ระนาดประโคม
 (หน้า 471)

อนึ่งหญิงทั้งสี่ยศเราตัดขาด ถึงเนื่อน้ำกรรมชาติไม่ปรารถนา
 ข้างนอกนวลส่วนข้างในใจสุคา เหมือนปลาร้าร้ายกาจอุจาดจริง
 (หน้า 476)

2. อุปลักษณ์ (Metaphor)

2.1 นิราศเมืองแกลง

- ร่างกายหรืออวัยวะ

เห็นเพื่อนเรือเรียงรายทั้งชายหญิง คู่ที่ยังทรงซำเป็นน้ำหนอง
 ไม่นั่นเหมือนคู่ชกชกประคอง ก็เลยลองหลัดกามาไม่าลัย
 (หน้า 83)

- กรรมชาติ

โอธานีศรีอยุธยาเอ๋ย นึกจะเซยกก็ได้ชมสมประสงค
 จะลำบากยากแค้นไปแดนคง เอาพุ่มพวงเหิงเขาเป็นเหยาเรือน
 (หน้า 82)

ถึงบางวัวเห็นแต่ศาลตระหง่านงำ ละอองน้ำค้างย้อยเป็นผอยฝน
 คาวเคือนกับลับเมฆเป็นหมอกมน สุริยนเยี่ยมฟ้าหนาลัย
 (หน้า 88)

ถึงห้วยโป่งเห็นธารละหานไหล คงคาไหลปลาวายคล้ายคล้ายเห็น
 มีกรวดแก้วเพชรพรายรายกระเด็น บางแลเห็นเป็นสีบุษราคัม
 (หน้า 98)

- นามธรรม

พ้อมทุกขุภักปามหารณพ	มาหมายพบพูดความกับงามซ้ำ
อย่าบิดเบือนเชื่อนชาทหารกำ	แต่อยู่กรำตรอมกายมาหลายเดือน
	(หน้า 108)

2.2 นิราศพระบาท

- ธรรมชาติ

เที่ยวชมทองปลองหิน <u>เป็น</u> พวย	มีน้ำย่อยหยาดหยด้อย่างเม็ดฝน
พอเทียบดับสลับแลไม่เห็นคน	ผู้หญิงเป็นเด็กปะปะหะชาย
	(หน้า 140)

ตั้งวังหลวงวังหลัง <u>ตั้ง</u> รก	เห็นนกหกข้อเข่นนพฤษยา
คูปราสาทราชวัง <u>เป็น</u> รงกา	ตั้งป่าช้าพงชู้ส่งสัตว์คน
	(หน้า 122)

- วัฒนธรรม

- สถานที่

ดูเหยาเรือนหาเหมือนอย่างไทยไม	หลังคาใหญ่พื้นเล็ก <u>เป็น</u> โถงผี
ระยะบ้านย่านนั้นกียาวรี	จำเพาะมีฝั่งซ้ายเมื่อพายไป
	(หน้า 119)

2.3 นิราศภูเขาทอง

- นามธรรม

จะสร้างพรตอดสำหส่งส่วนบุญถวาย	ประเหตุตีฝ่ายสมณะทั้งวสา
<u>เป็น</u> สิ่งของฉลองคุณมุสิกา	ขอเป็นข้าเคียงพระบาททุกชาติไป
	(หน้า 151)

2.4 นिरาศเมืองเพชร

- นามธรรม

เหมือนจะรู่อยู่ในเล่ห์เสันทา   แต่หากว่าพูดยากเป็นปากหอย
เปรียบเหมือนคนจนทนต์ทั้งบุญน้อย   จะกล่าวถ้อยออกไม่ได้ตั้งใจนึก
(หน้า 518)

2.5 นिरาศวัดเจ้าฟ้า

- อรรถชาต

สุดละเมาะเกาะกว้างสว่างโวง   และตะโลงลิบเนตรทุกเขตแขวง
เห็นควนไฟไหม้ป่าจับฟ้าแดง   ฟุ้งนกร่วงรอนตัวเทาถั่วดำ
(หน้า 175)

- นามธรรม

ขอยุบวชกรวดน้ำสุร รามฤค   आयุทธิศผลผลลาอา นิสังส์
สนองคุณพูนสวัสดิ์ชาติยั้งวงศ์   เป็นรททรงสูสสถานวิมานแฉน
มีสร้างค่านางขบสำหรับกล่อม   ลวน เนื้อหอมนอมเกลายูเฝ้าแชน
เสวยรมย์โสมนัสไม่ขัดแคลน   เป็นของแทนทานาฝ้าละออง
(หน้า 166)

จะพากเพียรเรียนวิสัยแต่ไตรเพท   ใหวิเศษแสนเลกทั้งเลขผา
แมนรักใคร่ให้คนนั้นกรุณา   ชนมายืนเท่าเขาพระเมรุ
(หน้า 180)

- วัฒนธรรม

ฉันกับน้องมองแลดูแด่พระ	สาธุสะสูงกว่าผาผั่ง
แด่พระเพลา <u>เทา</u> ป้อมที่ล้อมวัง	สำราญนั่งปลั่งเปล่งเพ่งพิณใจ
ตัวของหนูคู <u>เจ้า</u> เท้านิวพระหัตถ์	โศกนัดหนักนักรั้งศักดิ์สิทธิ์
สีโรราบกราบทบงบังคมคิด	รำพึงพิษฐานในใจจินดา

(หน้า 179)

2.6 โคลงนิราศสุพรรณ

- วัฒนธรรม

130	
๑ โลกมอกกออดตั้ง	เดาเพลิง
เผา <u>มอก</u> กอไฟเร้ง	เร้งเรา
มอมที่พะ <u>เพ็ง</u>	เพื่อนเหล่าเผาแฮ
อก <u>พี</u> ที่ <u>รอน</u> เจ้า	ถ่านกลุ่มรุ่มแรง

(หน้า 257)

2.7 รำพันพิลาป

- อรรถศาสตร์

ขอเดชะพระคณาภิษาศสนอม	อย่าให้มอมมีระคาย <u>เทา</u> ปลายผม
ให้เย็นเรื่อยเฉื่อย <u>ฉ่ำ</u> เช่นน้ำลม	กล่อมประหมโสมนัส <u>สวัสดิ</u>

(หน้า 405)

- สถานที่

ต้องขัดเคืองเรื่องราวด้วยคราวเคราะห์ จวบจำเพาะสุริยาถึงราหู	
ทั้งบ้านทั้งวัง <u>วัด</u> เป็นศัตรู	แมนชินอยู่ยากเย็นจะเห็นใคร

(หน้า 399)

- นามธรรม

ถึงกระไรได้อุตสาหาสัมภัก
 พ้อขึ้นใจได้สร้างสว่างอารมณ์

ขอเห็นรักสักเท่าปีกกระตักผม
 เหมือนนิยมสมคะเนเจ็ดเทวัญ
 (หน้า 429)

2.8 นिरาศพระประทม

- ธรรมชาติ

แม้นเป็นไม้ให้พื้เป็นนก
 แม้นเป็นนารีผลวิมลจันทร์
 แม้นเป็นบัวตัวพี่เป็นแมงกูด
 เป็นวาริพิทวังเป็นมังกร
 แม้นเป็นถ่านน้ำใจใครเป็นหงส์
 แม้นเนื้อเอ็นเป็นเทพธิดา

ให้ได้อกกิ่งไม่อยู่ไพรสณฑ์
 ขอให้ฉันเป็นพระยาวิชากร
 ได้ขึ้นชูสู่สมชมเกษร
 ได้เซยซ่อนชมชะเลทุกเวลา
 จะได้อลงสิ่งสู่ในคูหา
 พี่ขออาศัยเส้นเอ็นเป็นแหวน
 (หน้า 478)

ที่ทุ่งโลงโรงเรือนคูเหมือนเขียน
 เขาตอนควายหวายผูกจุมูกง

เห็นข้างเจียนจะเท่าหมุด้วยอยู่สูง
 เป็นฝูงฝูงไรไรทุกไรนา
 (หน้า 480-481)

- วัฒนธรรม

ชีโถมกตกดินพอสินแสง
 เข้าพลบคำรำวีราศึประเทือง

ตะวันแดงกุฬาเป็นผ้าเหลือง
 ก็จบเรื่องแต่งชมประทมเอ๋ย
 (หน้า 492)

3. อุปมาอุปไมย (Analogy)

3.1 นิราศเมืองแกลง

- ธรรมชาติ

กระแสน้ำเชี่ยวเรือเลี้ยวลัด
แต่สายชลเจียวยังวนเป็นวงไป

ดูคอมกตชอบคั่งคงคาไหล
นี้หรือใจที่จะตรงอย่าสงกา
(หน้า 83)

โอคลองขวางทางแดนแสนโศก
เลียบบดลิ่งวังตามชาวเรือแพ
คำโบราณแทนผูกถูกทุกสิ่ง
ทำหลกหลิกเหลือกลานพาลลูกคน

ดูนบนั้นก็แลลวนลึงแสม
ทำลอบแลหลอนหลอกตะคอกคน
เขาวาลิงจงทองมันพองทน
เขาคาคคนลึงวาลิงโปลงลำพอง
(หน้า 85)

โอคิดเห็นเอ็นดูหมู่แมงดา
เขางับควั้วหึ่งไวกลางน้ำ
พอเมียดายฝ่ายฝั้วก็บรลย
แมงนองคายพิ้งจะวายชีวิตด้วย

ตัวเมียพาฝั้วลอยเหี่ยวเต็มไคล
ระลอกซำสาดซัดให้ตดัษย
โอเหมือนใจที่พริกภลินี
เป็นเพื่อนม้วยมิ่งแม่ไปเมืองผี
(หน้า 93)

3.2 นิราศพระบาท

- ธรรมชาติ

ถึงวังตำหนักพักพลพอเสวย
หิ้งน้ำลงมาสลดระทดใจ
แต่โศกพิหรือไม่มีเวลาวาง
ขึ้นจากน้ำแล้วซำเข้าคิมตง

แล้วก็เลยตามแควกระแสน้ำไหล
โอนน้ำไหลเจียวยังมีเวลาลง
ระยะทางก็ยังไกลถึงไพรระหง
เมื่อไรลงนั้นแลกายจะวายตรอม
(หน้า 119)

เจ้าของตาลรักหวานขึ้นเป็นต้น	ระวังตนตื่นเมื่อระมัดมัน
เหมือนคนคนคำหวานรำคาญครัน	ถาพลั้งพลันเจ็บอกเหมือนตกลาด
เห็นเทพีมีหนามลงร่าน้ำ	เปรียบเหมือนคำคนพูดไม่อ่อนหวาน
เห็นถึงกัศมีศพร้าเข้ารวงาน	ถึงหนามกรรณก็ไม่นับเหมือนเจ็บทรวง
	(หน้า 119)

3.3 นิราศภูเขาทอง

- สถานที่

ห้องคู่ฐานราวยาวถึงเก้าแฉก	เปลอแยกยอดสุดก็หลุกหัก
โอ้เจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก	เสียดายนักนิกน่าน้ำตากระเด็น
กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ	จะมีหมดลงหน้าทันตาเห็น
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	คิดก็เป็นอนิจจังเสียทั้งนั้น
	(หน้า 159)

- วัฒนธรรม

ถึงเกร็ดยานบ้านมอญแตกลอนเกา	ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เคียวนี้มีมอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา	ทั้งผัดหน้าจับขมาเหมือนชาวไทย
โอ้สามัญพันแปรไม้แห่เที่ยง	เหมือนอย่างเยี่ยงชายหญิงทั้งวิสัย
นี้หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ	ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด
	(หน้า 154)

3.4 นิราศเมืองเพชร

- ธรรมชาติ

.....	อกเอ๋ยโอ้เอ็นดูหมู่แมงดา
ให้สามชีหลังเที่ยวผั่งแฝง	ตามหล้าแหล่งเลนเค็มเค็มนักษา
เขาจับเป็นเห็นสมเพศเวทนา	ทั้งแมงดาตัวเสียเอาเมียไป

ฝ่ายตัวผู้อยู่เดียวเที่ยวไม่รอด
 ต้องอดอยากจากเมียเสียน้ำใจ
 แค้นเดี๋ยวนี้มีหญิงไม่ตั้งผ้า
 โอ้อาลัยใจอย่างนางแมงดา

เหมือนตาบอดมิได้แจ้งตำแหน่งไหน
 ก็บรลย์แลกลาดตาชดา
 ถึงรูปช้วนันจะรักให้หนักหนา
 แต่ดูหน้าในมนุษย์เห็นสุดแล
 (หน้า 519)

- สยานที

เดิมเป็นป่ามาเป็นวังตั้งประทับ
 เหมือนมียศลดลงไม่คงคั่น

แล้วก็กลับไปเป็นป่าไม่ผ้าผืน
 นึกสะอื้นอายุใจมาในเรื่อง
 (หน้า 519)

- นามธรรม

อันค่อนหมื่นคดกำหนดแน่
 ทั้งลวงลวงอเจียวทั้งเลี้ยวลด

เว้นเสียแต่ใจมนุษย์สุดกำหนด
 ถึงคลองคดก็ยังไม่เหมือนใจคน
 (หน้า 513)

3.5 นिरासुद जेापा

- ธรรมชาติ

ถึงเดือนไซ้ไปลับแลเมืองแม่มาย
 พอบินได้ไปประเทศทุกเขตแดน
 โอนึกหวังสังเวชประเภทสัตว์
 เหมือนอกซ้ายหมายมิตรคิดระคาง

ขึ้นไซ้ชายเขาโขคนับโกฏิแสน
 คนทั้งแผ่นดินมิได้ไขนกาย
 ต้องขาดชัคคูครองจึงหมองหมาง
 มาอวร้างอาทรวาเอกากาย
 (หน้า 170)

- นามธรรม

นารีใดไว้รักอย่าหนักหน่วง	จะโรยร่วงรก เรียวแห้งเหี่ยวหาย
ที่เมตตาอยู่ก็อย่าจะฝากกาย	อย่าหมิ่นชายเข็ดตุกรักให้ลึกซึ้ง
เหมือนกุมรินบินหาซึ่งสาวโรช	ถึงรอยโยชน์แย้มกลืนคงบินถึง
แต่ดอกไม้ไหวท้าวในดาวดึงส์	ไมพินซึ่งพวกหมู่แมลงภู่ม
	(หน้า 191)

3.6 โคลงนิราศสุพรรณ

- ธรรมชาติ

23	๑	เดือนตกนกร่องแรง	สุริยง
		เยี่ยมยอดคูนทรวง	สลองฟ้า
		เดือนดับลับโลกคง	คืนขึ้น อิกเอย
		จันพินลับหน้า	นับสรีนคินสวรรค์
			(หน้า 220)

254	๑	บุราณทานวาน้ำ	สำคัน
		ป่าคนคนสุพรรณ	ผองแผ้ว
		แดนดินถิ่นที่สุพรรณ	ธรรมชาติ มาศเคย
		ผิวจึงเกลี้ยงเสียงแจ้ว	แจ่มน้ำคำสนอง
			(หน้า 297)

46	๑	คนชิตีตอนแรง	รันควาย
		ลอนถึกับกอมคากาย	โกงโก
		เหนือนักชักเชือกหงาย	แหงนเบิ่ง เบือนแฮ
		คนหวดป่าวต่วนโอ	สือกเตนฝนโฝน

47

๑	ทุกซ์ไครในโลกลน	ล้ำเหลือ
	ไม่เท่าควายลากเรือ	รับจ้าง
	หอบซ้กักกขุเจื้อ	เจิ้งซุ่น ชลเอย
	มนุษย์ดุดคิดค่าง	เรียนเราเอาเงิน
		(หน้า 227-228)

53

๑	กาเยี้ยวเหี้ยวว้าวอน	เวหา
	รอนรายหมายมัจฉา	โฉบได้
	ขุนนางอย่างเยี้ยวกา	กินสัตว์ สูเอย
	โจมตีปรับใหม่ไซ้	เช่นข้าคาคี
		(หน้า 230)

54

๑	ยางเงาเซาจับจ้อง	จิกปลา
	กินเล่นเป็นทักสา	สุขล้ำ
	กระลาการทานส้า	ถือสัด สัวส์ติเฮ
	บนทรทักลับกลืนกล้า	กล่าวคล้ายฝ่ายยาง
		(หน้า 230)

344

๑	ลูยกวางอย่างลูกนอย	ดอยสตุณ
	ไม่รักสักศรีกระกุน	เก่งกอ
	ครูสอนทอนเหนคุณ	คิดออก นอกเอย
	ปลิ้นปลอกหลอกหลอนฟ้อ	เลศนผลยาง
		(หน้า 327)

